

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK QARASHLARI

Ulug'xo'jayeva Mavludaxon Bahodirxo'ja qizi

Toshkent shahridagi YEOJU texnika instituti

“BOSHLANG'ICH TA'LIM” yo'nalishi talabasi

Ulugxojayeva01@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq mutafakkirlarining ilk zamonlardan ta'lim-tarbiyaga bo'lgan qarashlari va shu sohaga qo'shgan boy meroslarini muhimligi hozirgi kungacha naqadar yuksak ahamiyat kasb etishi yoritilgan.

Abstract: This article explains how the views of Eastern thinkers on education from the earliest times and the importance of their rich heritage in this field are still of great importance to this day.

Kalit so'zlar: Ta'lim markazi, pedagogika, shaxs, fan va madaniyat, ko'nikma, fazilatlar, ta'lim va tarbiya, bilim, mazmun.

Key words: Education center, pedagogy, personality, science and culture, skills, qualities, education and training, knowledge, content.

Kirish

O'rta asrlarda O'rta Osiyo ta'lim markaziga aylandi: fan va madaniyat o'sha davrda hozirgi Turkmaniston, Tojikiston, O'zbekiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, shuningdek, qisman Afg'oniston, Pokiston va Xitoyda ayniqsa faol rivojlandi.

Mo'g'ullardan keyingi davrda keng tarqalgan turkman qabilalarining islomlashuvi O'rta Osiyoda pedagogika fanining shakllanish xususiyatlariga katta ta'sir ko'rsatdi. Bu hududlarda ta'lim bevosita din bilan bog'liq bo'lgan Qur'on

maktablari, ya'ni mekteb va madrasalar tashkil etila boshlandi. Bolalarni 6 yoshdan maktabga yuborish kerak, shunda ular *14 yoshgacha* boshlang'ich ta'lim oladilar, deb hisoblar edi. O'rta ta'lim maktab o'quvchilari bolaning ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, kelajakdagi faoliyatida foydali bo'lgan amaliy ko'nikmalarni egallashlari kerak bo'lgan mutaxassislik bosqichi edi. Maktabda ta'lim arab tilida olib borilgan. O'quv adabiyotlarining asosiy qismini O'rta Osiyo olimlari va buyuk mutafakkirlari yozgan.

Bu davrdagi ta'lim-tarbiya jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun O'rta Osiyoning atoqli olimlari faoliyatiga to'xtalib o'tamiz.

Shaxs tarbiyasi fanining rivojiga O'rta Osiyoning atoqli olimi, o'rta asr Sharq falsafasining asoschisi hisoblangan **Abu-Nasr Al-Farobiy (870-950)** katta hissa qo'shgan. Hozirgi vaqtda pedagogika hali mustaqil fan sifatida ajratilmagan, u axloq bilan birga siyosiy (fuqarolik) fanining bir qismidir. Farobiy ta'limni "xalqlar va shaharlarga nazariy fazilatlar berish", ta'limni esa "shaharlarga axloqiy fazilatlar va san'at berish" jarayoni deb hisoblagan [1]. "Baxt" tushunchasi uning pedagogikasining asosiy kategoriyalaridan biridir. Farobiy nomaqbul ishlar insonga baxtsizlik keltirishiga ishongan.

Farobiy nomaqbul ishlar insonga baxtsizlik keltirishiga ishongan. Shu munosabat bilan ta'limning vazifasi ijobiy fazilatlarni rivojlantirishga yordam berish va salbiy xarakter xususiyatlarini yo'q qilishdir. Bundan tashqari, **Farobiy** o'qituvchining kasbiy fazilatlarni ham ko'rib chiqadi. Uning fikricha, o'qituvchida

qator fazilatlar bo'lishi kerak, ya'ni: *yaxshi xotira, jasorat, adolat, rivojlangan mantiq, mushohada, ochko'zlikdan tiyilish, haqiqat va bilimga muhabbat, pulga befarqlik va dunyo hayotining boshqa afzalliklari.*

O'rta Osiyoning yana bir buyuk mutafakkiri, Yevropada Avitsenna nomi bilan mashhur **Abu Ali Ibn Sino** ta'lim, tarbiya va ta'lim mazmuni haqida o'ziga xos qarashlarga ega edi. Avitsenna ta'lim aqliy tarbiya, jismoniy salomatlik, estetik tarbiya, axloqiy tarbiya va hunarmandchilikni o'z ichiga olishi kerak deb hisoblagan. O'quv rejasi, Ibn Sinoning fikricha, o'quvchilarning qiziqishlariga mos bo'lishi, "oddiydan murakkabga" tamoyili asosida qurilgan bo'lishi va dastlabki bosqichda kitobga bog'lanmasligi kerak.

Abu Ali Ibn Sino o'rganishni individuallashtirishga qarshi chiqdi, chunki u jamoaviy ta'lim orqali bolalar o'rtasida raqobat tuyg'usi paydo bo'ladi, bu esa ularni ko'proq bilim olishga undaydi. Bundan tashqari, jamoaviy o'rganish tufayli zerikish va bekorchilik yo'qoladi, ularning o'rnini suhbatlar egallaydi, bunda talabalar o'z nuqtai nazarini bildirish va o'zlarini qiziqtirgan mavzularda bahslashish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Kollektiv ta'lim bolalarni hurmat, o'zaro yordam, do'stlikka o'rgatadi va ularning bir-biriga ijobiy ta'sirini kuchaytiradi.

O'rta Osiyo falsafiy ta'limotida odamlarning umumbashariy tengligi g'oyalari keng tarqaldi. Jumladan, O'rta Osiyoning buyuk mutafakkirlari **Muslihiddin Sa'diy va Alisher Navoiylar** hamma odamlar teng ekanligini ta'kidlab, yoshlarda barcha xalqlarga hurmatli munosabatni shakllantirishni targ'ib qilganlar. **Muslihiddin Sa'diy** maktabni bola hayotidagi muhim bosqich deb bilgan va shunga muvofiq o'qituvchi o'quvchi shaxsini shakllantirishda muhim rol yuklagan. Sa'diy o'z asarlarida ustozning ikki turini – yaxshilik va yomonlikni tavsiflab bergan. Yovuz o'qituvchi qo'pol, g'ayriinsoniy, "yaramas bo'lishga yo'l qo'ymaydi", intizomni nazorat qiladi, bolalarning harakatlarida ham, fikrlarida ham mustaqilligini ostiradi. O'qituvchining bolaga munosabati uning rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi, chunki tajovuzkorlik va g'azab javoblarni keltirib chiqaradi va o'quvchining shaxsiyatini buzadigan sharoitlarni yaratadi. **Muslihiddin**

Sa'diy ham Alisher Navoiy kabi insonparvarlik tarafdori bo'lib, insonparvar, vatanparvar, mehribon, halol, albatta kamtarin, o'zini hurmat qiladigan insonlarni tarbiyalash g'oyalari targ'ib qilgan.

So'fiy pedagogikasining ko'zga ko'ringan namoyandasi Alisher Navoiy shaxsni *“dunyodagi eng oliy mavjudot, farzand esa xonadonni yorug‘, oilaga shodlik baxsh etuvchi nuroniydir”* , deb hisoblagan. **Navoiy** o'z farzandini sevishning o'zi kifoya emas, inson barcha bolalarni sevishi kerak, chunki ular kelajak avlodidir, deb hisoblagan. Uning fikricha, ongning shakllanishi o'smirlik davrida sodir bo'ladi. Va agar bu davrda odamni ehtiros emas, balki aql egallab olsa, u o'z hayot yo'lida ezgu g'oyalarni boshqaradi. **Alisher Navoiyning** pedagogik qarashlari kommunikativ pedagogika tamoyillarida mujassam bo'lib, u o'rganishni muloqot jarayoni, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot, bunda o'quvchi ta'lim sub'ekti sifatida faoliyat yuritadi, uni amalga oshirish yo'llari va vositalarini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

<https://moluch.ru/archive/117/32362/>

<http://ibn-sino.uz/>

<https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-idei-velikih-mysliteley-vostoka-osnova-podgotovki-pedagogicheskikh-kadrov>